

eP Coses de la vida **GRAN BARCELONA**

La decapitació com a símbol de poder

Caps immortals

El Museu Arqueològic analitza l'imperible ritu d'usar la testa humana decapitada com a trofeu**L'aportació catalana al relat és la col·lecció de cranis ibers que s'empalaven al poblat****CARLES COLS**
BARCELONA

El cap d'Oliver Cromwell va estar 24 anys clavat en una pica a l'abadia de Westminster fins que una tempesta el va fer caure. Després no li va anar millor. Va anar d'aquí cap allà com a tresor de col·leccionistes diversos i només el 1960, 1302 anys després de la seva mort!, va ser definitivament enterrat. El de Maria Antonieta no va ser exhibit obscenament, però a la pobra dona la van enterrar amb la testa tallada entre les cames. De Georges-Jacques Danton hi ha diverses estàtues d'homenatge a França que el representen d'una sola peça, malgrat que, segons diuen, les seves últimes paraules abans de morir a la guillotina obrien la porta a fer-ho d'una altra manera: «Mostreu el meu cap al poble, és digne de veure's». L'enumeració de casos podria seguir, i no per simple morbo, sinó per constatar que el cap tallat ha sigut massa vegades al llarg de la història un trofeu que, per exemple, connecta els jívaros amazònics amb la princesa Salomé, cosa que ja és distància quilomètrica i cultural perquè no se li dediqui una exposició. Ho farà a partir de dimecres el Museu d'Arqueologia de Catalunya. *Caps tallats, símbols de poder.* Aquest n'és el títol. I la resposta, abans que es formulï la pregunta, és que sí, hi ha caps.

L'ús del crani de l'enemic com un trofeu és una pràctica im-

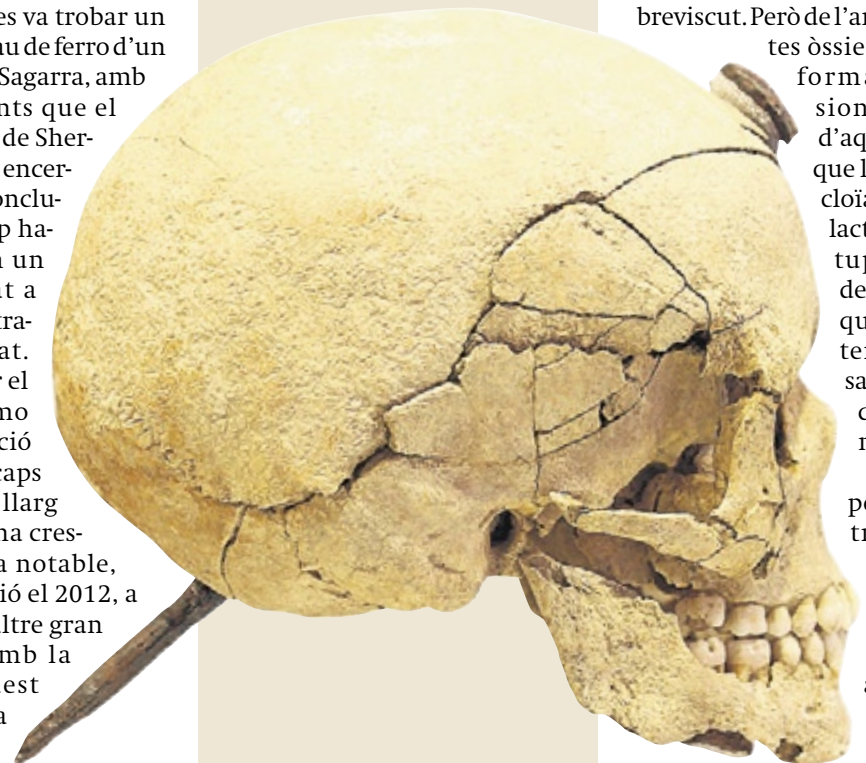
1 L'examen forense dels cranis ibers trobats a les localitats de Santa Coloma i Ullastret ha permès confirmar que el clau que travessa la testa era inserit després que el cap hagués sigut seccionat del cos.

mortal. Només de recordar les decapitacions que porta a terme l'Estat Islàmic ja seria suficient per subratllar la vigència d'aquest acte fins i tot avui, però per si això sembla poc, també és possible viatjar fins a Borneo, on en ple segle XXI els talladors de caps dayaks mantenen viu aquest costum que els ha fet tan temibles com cèlebres.

El relat que planteja el Museu d'Arqueologia de Catalunya té el seu punt de partida molt més enrere, fa més de 2.200 anys, gràcies, sobretot, a Ferran de Sagarra, historiador potser una mica eclipsat per la figura del seu fill escriptor, Josep Maria, però que el 1904 va mostrar una perspicàcia privilegiada quan en el transcurs d'una excavació en el poblat iber de Puig Castellar (Santa Coloma de Gramenet) es va trobar un crani enfilat en un clau de ferro d'un pam de longitud. De Sagarra, amb no més instruments que el mètode deductiu de Sherlock Holmes, va encertar en la seva conclusió. Aquell cap havia lluit com un trofeu clavat a la porta d'entrada del poblat. Aquell va ser el primer cromó d'una col·lecció catalana de caps tallats que al llarg de 100 anys ha crescut de forma notable, l'última ocasió el 2012, a Ullastret, un altre gran poblat iber, amb la gràcia, en aquest cas, que estava a no gaires quilòme-

2 El clau fa, en la major part dels casos, uns 25 centímetres de longitud. La tasca de perforar l'os frontal era un procés que requeria una tècnica adequada per evitar una fractura inesperada del trofeu.

tres d'Empúries. El contrast (els bonics mosaics grecs, a la costa, i els caps empalats del poblat iber interior, per una altra) hauria de ser d'allò que les agències de turisme promocionen de forma cursi avui com una experiència.

GAMBA DE PALAMÓS // De la col·lecció de cranis d'Ullastret ja es va dur a terme una interessant exposició *in situ* fa un any, després d'una anàlisi molt CSI de les peces. Va ser una experiència molt interessant. Es va reconstruir amb ordinador l'aspecte d'un jove d'uns 18 anys el cap del qual va acabar a la porta del poblat. Allò sí que va ser una experiència, sobretot perquè dels ibers es desconeixen massa coses, entre elles, per exemple, el significat dels textos escrits que han sobreviscut. Però de l'anàlisi de les res-

tes òssies es treuen informacions apassionants. Se sap, d'aquesta manera, que la seva dieta incloïa cereals, carn i lactis, però no l'estupenda gamba de Palamós. Vaja, que tenien poca tendència a posar en pràctica la cuina mariner.

Aquella exposició d'Ullastret és, en certa manera, el zigot de la que ara està a punt d'inaugurar el Museu Arqueològic. El que

EL COMPLEMENT DE LA MOSTRA

Una violència bíblica i pictòrica

Grans pintors han begut de l'Antic Testament per retratar l'art de la degolladissa**C. C.**
BARCELONA

De l'exposició que inaugurarà el Museu Arqueològic dijous que ve se'n surt no sense abans travessar un torrent d'imatges penjades en unes lones que recorden que comú que ha sigut al llarg de la història la decapitació. Només cal visitar els millors museus de pintura del món per avaluar aquesta

afirmació. Pictòricament és un acte violent i d'una força captivadora. El bo i millor del pinzell, nus al marge. Que a la Bíblia apareguin esmentades diverses degolladisses ha sigut una gran sort per als amants de les pinacoteques. Una de les més recurrents pot ser que sigui la decapitació de Joan Baptista per ordre de Salomé. La versió de Caravaggio és colossal i es pot visitar al Pa-

lau Reial de Madrid, i això que està exempta de l'halo eròtic que li va afegir segles després Oscar Wilde, un text que arriba al clímax quan la filla d'Herodes besa els llavis del cap ja tallat del sant. Això és un trofeu, sí senyor, del qual, per cert, s'ha de destacar una excentricitat d'aquelles que el cristianisme accepta amb sorprenent naturalitat. De Joan Baptista es conserven, com

a relíquies, no un, sinó dos caps, un a França i l'altre a Itàlia.

Exorcisme pictòric

No obstant, de les referències pictòriques que ha escollit el Museu Arqueològic per donar coherència a l'exposició val la pena, sobretot, parlar atenció en la reproducció d'un altre quadre, *Judith degollant Holo-*

fermes. L'escena relata en aparença una d'aquelles heroïcitats de l'Antic Testament. El general Holofernes assetja brutalment la ciutat de Betúlia. La rendició està a punt d'arribar, així que Judith es presenta al campament enemic, captiva Holofernes, l'emborratxa durant el sopar i, després, culmina el seu pla. Li talla el cap i el porta com un trofeu de tornada a la ciutat, cosa que enardeix els jueus, que planten cara a l'enemic en la batalla i venen. Però la versió més inquietant d'aquest quadre, del qual s'han realitzat diverses versions, és la d'Artemisa Gentileschi, una de les més extraordinàries pintores de la història de l'art, la mirada femenina

s'ha gestat és un relat conjunt sobre aquella persistència que ha mostrat l'ésser humà per donar un simbolisme especial al cap separat del tronc, en els cinc continents i des de la prehistòria fins a l'actualitat. Aquesta mateixa setmana, sense anar més lluny, un equip científic ha tornat a posar sobre la taula aquesta qüestió a l'anunciar la troballa en una cova del Brasil del que se suposa que és la prova de decapitació més antiga de la Terra. Es calcula que es va practicar fa 9.000 anys.

La pregunta, arribats a aquest punt, és: ¿per què el cap és un trofeu? La resposta no és fàcil, admet la comissària de l'exposició, Carme Rovira-Hortalà. El cor i la sang de l'enemic han sigut en moltes cultures utilitzats també de forma ritual, però el cap té alguna cosa especial. No és necessàriament que se suposi que al cap hi resideix la intel·ligència. La funció del cervell ha sigut un interrogant no sempre ben resolt. Aristòtil, una ment privilegiada sense cap mena de dubte, defensava que el cervell era un òrgan menor, simplement un dispositiu per refredar la sang, com el radiador del cotxe. «Potser el trofeu no era el crani, sinó les faccions», apunta la comissària.

És un punt de vista ben apuntalat. El *software* de la nostra intel·ligència està programat per identificar cares, tant que és capaç de veure-les fins i tot on no n'hi ha. Les cares de Bélmez i les aparicions marianes no són més que el producte d'aquesta predisposició del nostre cervell a identificar una cara. En aquest sentit, resulta revelador que els gals, de qui se suposa que els ibers van copiar unamunianament aquest invent de tallar el cap i enfil·lar-lo en un clau, li aplicaven a la testa un tractament amb oli de cedre perquè conservés algun tret del seu aspecte original. A Ullastret i Puig Castellar, pel que fos, aquesta tècnica no es va arribar a utilitzar, però

El general Moragues fou el Cromwell català. El seu cap va estar 12 anys en una gàbia. El de l'anglès es va enterrar 302 després

3 En tots els casos, els caps van ser trobats a prop de les portes d'accés dels poblats, cosa que va invitar a deduir ja en un primer moment, fa 100 anys, que eren exhibits com a senyal de victòria o d'amenaça.

en canvi està ben certificat que el procés d'empalar el cap era un procés gens brut, al contrari, al darre-hi havia una tècnica depurada, ja que si no hagués sigut així el més probable és que l'única cosa a exhibir hagués sigut un puzzle.

UN SALT DE 2.000 ANYS // El cas és que, com relata amb paciència l'exposició, l'ús del cap com a trofeu és una cosa universal. Els museus del Perú potser són els que atresoren més peces i històries per explicar. A França, la guillotina va donar peu a abundant literatura sobre aquesta qüestió. L'aportació de Catalunya a aquesta enciclopèdia internacional de la decapitació és qualitativament important, pel que va passar en temps dels ibers, però en quantitat no és notable. De fet, s'ha de fer un salt de gairebé 2.000 anys cap endavant per trobar un altre episodi remarcable, el del general Josep Moragues, verdader màrtir del 1714 (no com Rafael Casanova), el cap del qual va estar engabiat durant 12 anys en una de les portes d'accés a la ciutat. Passat aquest temps, la viuda va aconseguir donar-li sepultura.

Caps tallats, símbols de poder s'inaugura l'1 d'octubre i estarà oberta al públic fins al 10 de gener. El lloc queda una mica fora de l'abast. És un dels problemes enquistats del Museu Arqueològic, la seva adreça postal, al passeig de Santa Madrona. I és una llàstima, perquè aquesta immersió en les decapitacions al llarg de la història que proposa l'actual equip directiu del museu tindria garantit l'èxit d'un *Human Bodies* en un altre lloc. Amb tot, Josep Manuel Rueda, director del museu, prefeix abans que res fer una advertència: els morbosos, que se n'abstinguin. Totes les restes humanes que s'hi exposen, avisa, són tractades amb el màxim respecte. ≡

testes reduïdes

RICARD CUGAT

Un cap reduït procedent de la col·lecció de l'Etnològic.

L'Etnològic presta un dels seus caps amazònics

El Museu Arqueològic ha aconseguit reunir per a l'ocasió peces procedents de tot el món, sense exagerar. Per exemple, un d'aquells cranis cerimonials que les tribus de Melanèsia decoren amb petxines marines als ulls, fet que els proporciona una mirada inquietant, és d'Oceania. I d'Amèrica s'exhibeix en aquesta exposició un cap reduït per una tribu dels *shuar*, que de forma inadequada sol ser anomenada els jívaros, una absoluta incorrecció, segons Pep Fornés, perquè aquest és, a l'Amazones, un terme despectiu, una cosa així com dir gavatxo. For-

nés és el director de l'Etnològic, el museu que ha prestat precisament aquesta peça, un dels tresors de la col·lecció, sobretot perquè els caps reduïts han sigut objecte de centenars de falsificacions al llarg del segle XX. D'aquesta se'n dona per bona l'autenticitat. Va arribar a Barcelona als anys 40. La va portar a la ciutat un entomòleg que, a la recerca de papallones per Sud-amèrica, va tenir l'oportunitat d'adquirir aquest cap que un dia va ser d'un enemic i a qui els *shuar* rendeixen homenatge d'aquesta manera tan singular.

La 'Judith degollant Holofernes' d'Artemisa Gentileschi.

de la qual sobre les conflictives relacions de les dones amb els homes ja la va expressar quan tan sols tenia 17 anys en una versió de *Susana i els vells*, tot un clàssic de l'assetjament masculí, també extret de la Bíblia. Al quadre *Judith degollant Holofernes* va anar més enllà. Gentileschi va ser violada pel seu preceptor. El judici va ser un cas molt sonat. Es conserven en documents de l'època les declaracions de la víctima, que va ser sotmesa fins i tot a turment per certificar que no formulava una acusació fraudulenta. El testimoni en primera persona de com es va resistir a l'acte d'estupre del seu agressor és encara avui terrible. «Li vaig esgarrapar la cara i li vaig estirar els ca-

El cristianisme és així. Conserva com a relíquies dos caps de Joan Baptista

bells, i abans que posés a dins meu el membre, l'hi vaig agafar i n'hi vaig arrencar un tros de carn».

Això va ser l'any 1612. Poc després, confirmada la condemna contra l'acusat, dels pinzells de la pintora va sortir una versió de la mort d'Holofernes en què és impossible no intuir en la mirada pacient de Judith el desig subconscient de venjança de la mateixa Artemisa Gentileschi. Aquell quadre és una mena d'exorcisme pictòric que és possible visitar a la Galleria degli Uffizi de Florència i que, ja que hi som, aporta el seu petit gra de sorra a l'exposició de caps tallats del Museu Arqueològic de Catalunya. ≡